

מקורות לשיעור - כפייה או רצייה

ד"ר חזות גבריאלי

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשורוש. דכתיב קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר.

2. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת נח

ולא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקדוש ברוך הוא את ההר כגיגית שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר (שמות י"ט) ואמר רב דימי בר חמא א"ל הקדוש ברוך הוא לישראל אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה, ענו כלם ואמרו נעשה ונשמע מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט אלא אמר להן על התורה שבע"פ שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאול קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקדוש ברוך הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו שנא' ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (דברים ו')

3. שמות פרק יט

- (א) בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינַי:
- (ב) וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְּבַר סִינַי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַר וַיַּחֲרָשׁוּ יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר:
- (ג) וּמִנְשָׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו וַיִּקְוֶה מִרְהַר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וַתִּגִּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל:
- (ד) אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׂרִים וְאָבֵא אֶתְכֶם אֵלָי:
- (ה) וְעַתָּה אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי וְהִלַּיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל־הַעֲמִים כִּי־לִי הָאָרֶץ:
- (ו) וְאַתֶּם תִּהְיוּלִי מִמְּלַכְתּוֹת פְּהַנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֲלֶה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
- (ז) וַיָּבֵא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיִּשָּׂם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוְּהוּ וַיִּקְוֶה:
- (ח) וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְקֹוֹק נַעֲשֶׂה וְנִשְׁבַּע מֹשֶׁה אֶת־דְּבַרֵי הָעָם אֶל־יְקֹוֹק:
- (ט) וַיֹּאמֶר יְקֹוֹק אֶל־מֹשֶׁה הֲנִי אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַבְדְּךָ בַּעֲבוּרֵי יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרֵי עַמְּךָ וְגַם־בָּרַח יְאֻמִּינוּ לְעוֹלָם וַיַּגִּד מֹשֶׁה אֶת־דְּבַרֵי הָעָם אֶל־יְקֹוֹק:

4. שמות פרק כ

- (ב - ג) אֲנֹכִי יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּרִית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה־לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פְּנֵי:

5. רש"י שמות פרק יט

את דברי העם וגו' - תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך אינו דומה השומע מפי השליח לשומע מפי המלך, לרצוננו לראות את מלכנו:

6. חזקוני שמות פרק יט

(יז) ויוצא משה את העם י"מ לפי שהיו חרדים ויראים לצאת. ויתיצבו בתחתית ההר מפני פחד הקולות והברקים. כאן פרש"י שכפה עליהם הר כגיגית וא"ת הרי כבר אמרו נעשה ונשמע אלא י"ל תורה שבעל פה לא קבלו עדיין.

7. רש"י שמות פרק כ

(ב - ג) אשר הוצאתיך מארץ מצרים - כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי. דבר אחר לפי שנגלה בים כגבור מלחמה, ל ונגלה כאן כזקן מלא רחמים, שנאמר (שמות כד י) ויראו את אלוהי ישראל ותחת רגליו

כמעשה לבנת הספיר, זו היתה לפניו בשעת השעבוד, (שם) וכעצם השמים, משנגאלו, הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות הן, אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים.

8. גור אריה שמות פרק יט

שנתלש ההר וכו'. בפרק רבי עקיבא (שבת פח.) הקשו התוספות (ד"ה כפה) הרי כבר אמרו "נעשה ונשמע" (להלן כד, ז), ולמה הוצרך לזה, ותרצו התוספות דשמא היו חוזרים בהם כשראו האש הגדולה, שיצאתה נשמתם (שבת פח:). ואין דעתי נוחה בפירוש זה לעשות כל זכות ישראל שהקדימו נעשה לנשמע - לאין, שיחזרו מזכותם הגדול, שהוא לדורי דורות, ואולי התוספות סבירא להו דכיון דמחמת יראה חזרו להם, לא נחשב לחזרה למעט זכותם.

אבל העיקר הפירוש אשר נראה פשוט, כי כפה עליהם ההר כגיגית לומר 'אם לא תקבלו התורה, שם תהא קבורתכם' (שבת פח.) לומר כי התורה היא הכרחית לקבלה, ואם לא יקבלו התורה - שמה תהא קבורתם. וידוע, כי דברים המוכרחים להיות הם חשובים במעלה יותר, שאי אפשר מבלעדם, ואין קיום לנמצא בזולתם. לכך כפה עליהם ההר כגיגית להודיע מעלת התורה, שאי אפשר מבלעדה כלל. ואם לא היה עושה זה, היו אומרים כי התורה אין הכרחית לעולם, רק ברצון קבלו עליהם, ואם לא קבלו - לא היו צריכין. לכך היה השם יתברך מפתה ומרצה אותם קודם, וכאשר ראו שעיקר נתינתה על ידי כפיית ההר, היו מוכרחים לומר כי נתינתה מוכרחת, שאין להם קיום זולתה. ולכך הביא שם (שבת פח.) על המאמר זה "ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי" (בראשית א, לא), ה"א יתרה למה לי, מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, שאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו. וזה המאמר בא לפרש למה כפה עליהם הר כגיגית, לומר כי נתינת התורה היא מוכרחת.

ואפילו הכי קאמר רבא שם (שבת פח.) 'מכאן מודעה רבה לאורייתא', פירוש שהיה מכריח אותם לקבל התורה, אף על גב דלפי זה לא חזרו מן "נעשה ונשמע", סוף סוף בשעה שקבלו התורה היו מוכרחים, וכיון שהיתה קבלתם בהכרח, יש כאן מודעה רבה לאורייתא.

וקאמר ד'הדר קבלו עליהם בימי אחשוורוש', דכתיב (אסתר ט, כז) "קיימו וקבלו", 'קיימו מה שקבלו כבר'. פירוש, שהיו מקבלים עליהם מצוה אחת ממצות התורה, דהיא קריאת מגילה, ואף על גב דאין כאן אונס, והם מעצמם קבלו עליהם, וכיון דהם מעצמם הסכימו לעשות מצוה זאת, (ו) זהו קבלת כל התורה, שאיך יוסיפו עוד מצוה - אם הראשונים הם מוכרחים עליהם, לפיכך קבלת קריאת המגילה הוא קבלת התורה ברצון.

9. עין אי"ה לשבת דף פ"ח ע"א

"וייתצבו בתחתית ההר", מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית.

ביום מתן תורתנו, שאנו חוגגים אותו בשמחה של קדושה כל כך עמוקה, צריכים אנו לזכור, כי לא רק ברצון חפשי קבלנו עלינו עולה של תורה; אלא בכפית הר כגיגית עלה הדבר. מתוך אמר סלה של "אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם" נחרתה התורה במעמקי נשמתנו.

ועתה, כאשר הננו צריכים לשוב לימי עלומינו וצעדי התחיה הלאומית נשמעים בהד קולם הפועם, עוד הפעם הננו שבים למעמד רציני כזה. עוד הפעם הננו עומדים סוף כל סוף לקבל את התורה מתוך כפית הר כגיגית בתור סם החיים של תחית האומה ובנינה בארצה.

אולי לא נעים לנו הדבר, אילו היה תלוי בחפצנו הפשוט אפשר שהיינו בוחרים בקבלה כזו שבאה חק רצון חפשי, שאנחנו חושבים אותו ליותר אידיאלי. אבל לא כאשר יראה האדם לעיניו מתהוים הדברים במציאות. אין אנו יכולים להשקיף לתכנם של הדברים בעצמותם והננו רואים רק את הברק הנוצץ עליהם מבחוץ.

10. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד ב

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה לילוד אשה בנינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים! - אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: החזיר להן תשובה! - אמר לפניו: רבונו של עולם, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. - אמר לו: אחוז בכסא כבודי, וחזור להן תשובה, שנאמר מאחז פני כסא פרשו עליו עננו. ואמר רבי נחום: מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו. אמר לפניו: רבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה -

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. אמר להן: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם? שוב מה כתיב בה - לא יהיה לך אלהים אחרים, בין הגויים אתם שריון שעובדין

11. רש"י מסכת שבת דף פח עמוד ב

תשע מאות ושבעים וארבעה דורות - באלפים שנה שקדמה תורה לעולם היו עתידין דורות הללו להבראות, שנאמר (תהלים קה) דבר צוה לאלף דור, וראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים בלא תורה כל כך - והעבירן, ולא בראן ונתנה לעשרים ושש דורות, הרי שחסרו תשע מאות ושבעים וארבעה דורות מאלף.

12. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד ב

ואמר רבי יהושע בן לוי: כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא יצתה נשמתן של ישראל, שנאמר נפשי יצאה בדברו. ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן, דיבור שני היאך קיבלו? - הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים, והחיה אותם. שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה. ואמר רבי יהושע בן לוי: כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא חזרו ישראל לאחוריהן שנים עשר מיל, והיו מלאכי השרת מדדין אותן, שנאמר מלאכי צבאות ידדון ידדון אל תיקרי ידדון אלא ידדון.

13. (הקדמה ל"אמונות ודעות", ו').

"ובהכרח צריך לספח לענין זה דבר שאין לעבור מעליו, והוא שנשאל ונאמר, אם כל עניני הדת יושגו בחקירה ובעיון הנכון וכפי שהודיענו ה', מה היא נקודת החכמה שנתנם לנו בדרך הנבואה ועשה על כך מופתי האותות הגלויים לא המופתים השכליים? ונשיב בסיוע ה' יתעלה התשובה השלמה ונאמר, מפני שידוע לפני החכם שהלמודים הנלמדים על ידי העיון לא יגיעו לשלמותם אלא בזמן ממושך ושהוא, אם יפנה אותנו אליהם בידיעת הדת, היינו נשארים זמן רב ללא דת עד אשר תשלם לנו המלאכה ויסתיים העסק בה, ואפשר שרבים ממנו לא תשלם להם המלאכה מחמת חסרונם... ולפיכך שחרר אותנו יתהדר ויתרומם מיד מכל הטרדות האלה, ושגר אלינו את שליחו ומסרם לנו בדרך הודעה, והראנו בעינינו עליהם אותות ומופתים מה שלא ישלוט בהם ספק, ולא תמצא שום דרך לדחייתם (הקדמה ל"אמונות ודעות", ו').

14. אורות התשובה ד, י

"ואנו מוכרחים להשתמש בתרופה העליונה, שהיא הוספת כח בכשרון הרוחני", להשתמש בתורה הפנימית, "עד אשר הדרך איך להבין ולשער את הקשור של כל עניני הדעות והמעשים התוריים עם הכלל היותר עליון יהיה דבר המובן והמוצע בדרך ישרה", דהיינו עם הכנות, לא בדרך עקומה מעוותת, בחוצפה; על זה הרב אומר אצלנו שצריך דעיכה לסיגי [!] החוצפה, "על פי הרגש[ו]ת הנפשות השכיחות", של ההמון, וידוע להמון ש"אין, הכי נמי" בתורתנו יש הקישור הזה, יש מהלכים עליונים אלה ולא צריך לחפש אותם במקום אחר. "ואז ישוב כח החיים הרוחניים במעשה ובדעה להופיע בעולם, ותשובה כללית תחל לתת את פריה".

15. ירמיהו פרק לא

(ל) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְהוָה וְכָרַתִּי אֶת-בְּרִית יִשְׂרָאֵל וְאֶת-בְּרִית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה :

(לא) לֹא כְּבְרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת-אֲבוֹתָם בְּיוֹם הַחֲזִיקִי בְיָדָם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר-הִמָּה הִפְרוּ אֶת-בְּרִיתִי וְאֲנֹכִי בָעַלְתִּי בָם נְאֻם יְהוָה :

(לב) כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרַת אֶת-בְּרִית יִשְׂרָאֵל אַחֲרַי הַיָּמִים הֵהֵם נְאֻם יְהוָה נְתַתִּי אֶת-תּוֹרַתִּי בְּקַרְנֵי וְעַל-לִבָּם אֶכְתְּבֶנָּה וְהִיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים וְהָמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם :

(לג) וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת-אֲחִיו לֵאמֹר דַּעוּ אֶת-יְהוָה כִּי-כֹלֵם יִדְעוּ אוֹתִי לְמַקְטָנִם וְעַד-דְּוָלָם נְאֻם יְהוָה כִּי אֶסְלַח לְעֹנְוֵם וְלִחְטָאתֵם לֹא אֶזְכְּרֶנּוּ : ס

